

bode zanaprej zvesto pomagal, sicer bi se cesarici močno zameral, ker v tem, kar zadeva splošne postave, ne stavi razločka pri osebah.

(Dalje prih.)

Praktična slovensko-nemška gramatika.

(Dalje.)

XVII.

Od lastnih imen.

„Lastne imena so imena oseb, dežel, mest, vasi in okolic sveta“. (Gramat.) Kar zadeva lastne imena dežel ali tudi večjih krajev, je zapomniti, da imajo v slovenskem večidel obliko prilogovo na *ska*, in sklanjajo se potem kakor prilogi, n. p.: Kranjsko, Kranjskega, Štajersko, Štajerskega i. dr. Vransko, Vranskega, Krakovo, Krakovega.

Sicer se pa lastne imena sklanjajo kakor druge imena, in spoznava se iz rodivnika, kako naj se imé sklanja.

Povedati bi še imeli, da se za nekatere imena vasi navadno jemlje le oblika množnega števila, n. p.: Zeleznike, Zeleznikov, Lazi, Lazov, Černuče, Černuč, Cerklje, Cerkelj, Selce, Selc.

To se nam zdi treba opomniti, kar zadeva rabo lastnih imen v slovenskem.

XVIII. XIX.

Kazavni, prilastivni in vprašavni zaimki in nedoločivni zaimki in številniki.

Kaj posebnega tukaj ni opomniti, kar bi se sicer že v gramatiki ne vidilo. Nauk od zaimenov je v gramatiki raztresen tako, kakor je učencu ložej, da nemsčino razumeva, zato so tudi nedoločivni zaimki in številniki skupaj vzeti, ker se oboji po enem obrazu v nemsčini sklanjajo.

Tukaj tudi ni nič govorno od ozirnih zaimenov, kajti nauk od ozirnih zaimen pride pri podučevanju sestavljenih stavkov, kjer ima ozirno imé — *welcher, welche, welches* — ali namesto njega — *der, die, das* — svoje pravo mesto.

V opombah je rečeno: „Zaimki so besede, ktere stavimo namesto imen“. To je prav kratko in dobro povedano; otrokom pa je to gotovo premalo; učitelj naj jim to v mnogih zglelih počituje. To se nemara zgodi, ako učitelj tako postopa, kakor je svetovano spredaj pod št. 3.

Der Hase ist furchtsam. *Er* ist furchtsam. Die Schwester ist gehorsam. *Sie* ist gehorsam. Das Kleid ist alt. . . *Es* ist alt. Iz osebnih zaimen izpeljujejo se prilastivne zaimena; n. pr.

Kar imam jaz, je moje.

Kar imaš ti, je tvoje.

Kar ima on, je njegovo.

Kar ima ona, je njeno i. t. d.

Kupil sem knjigo za svoje denarje, tedaj je knjiga moja, in jo sebi prilastujem: knjiga je moja.

Tebe so kerstili Janeza, tvoje kerstno ime je tedaj Janez; njemu so hišo prodali, njegova hiša je tedaj prodana.

Ona umé lepo šivati, njeno šivarsko delo je tedaj čislano.

„V nemškem nimajo prisvojnega zaimka svoj, svoja, svoje“, se hoče reči: v nemškem nimajo besedice, ktera bi ravno to pomenila, kakor pomeni slovenski prisvojnivi zaimek svoj, svoja, svoje, kajti svoj — a — e veljá za vse 3. osebe v edinem in množnem številu. Nemec pa rabi v tem pomeni za vsako osebo drugo zaimé.

To zaimé rabi se še sedaj pogostoma nepravilno. Dolgo časa je namreč Slovenec nemškoval, dokler se je pravilne rabe tega zaimka zavedel; in dolgo časa slovenizira tud slovenski Nemec, dokler se naučí slovenski zaimek svoj - a - e pravilno v nemsčino prestavljati.

Svoj - a - e ne povračuje se le samo na tretjo osebo, temuč tudi na prvo in drugo osebo, če ste te osebi podsebek v stavku, in takrat se reče svoj tudi — mein, dein, unser, euer — n. p.: Ob svojem živim; pelje se na svojem vozu; ne puscámo svoje pravice drugim; povej svojemu očetu!

Kadar se pa nemški — sein — ne povračuje na podsebek v stavku, rabi pa Slovenec priležno prilastivno zaimé, n. p.: Poznam njegovega brata, njegovo sestro, njegovo premoženje; v njih hiši najdel sem.

Potem beremo: „Man se različno naznanuje; prestavlja se a) s tretjo osebo ed. štev., ali b) s prvo osebo množ. štev. in c) s tretjo osebo množ. št.“

Dalje: „*Es* stoji pred časovnikom v stavkih, kateri se s časovnikom začenjajo; se pa tudi v slovenskem ne naznanuje“. *Es* mora tukaj státi na prvem mestu, sicer bi bil stavek prašavni, n. p.: *Es* leben gute und böse Menschen auf der Welt; primeri: *Leben* gute und böse Menschen auf der Welt?

Treba je tudi, da se učencem v mnogo zgledih pokaže, kako se rabijo v nemškem nedoločivni številniki: malo, veliko, nekoliko, kajti to prizadeva Slovincem veliko težave, ker se ti številniki v nemškem in slovenskem popolnoma različno porabljajejo.

(Dalje prih.)

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XLII.

T. Da se sestava s predlogi more spoznati, je poprej treba vediti, kaj pomenijo predlogi posamesno; v ta namen pogledjva v Janežičevo slovnico (1863) in beri, kar je ondi brati o sestavah z *v-*, *u-*, in *vs-*!

U. „**V** (= nemšk. ein —, hinein —, lat. in) pomenja devanje ali prestavljanje iz kraja v kraj, posebno v znotranji del in se loči od neločljivih predlogov *u* — in *vs* —: včlovečiti se, vdelati, vdeti, vdihniti, vdolbsti, vgnati, vgrizniti, vgnjezditi se, vkuhati se, vliti, vložiti, vpeljati, vpiliti, vpisati, vplesti, vpreti se, vrezati, vriniti, vsaditi, vvesti se, vsiliti se, vstaviti, vstopiti, vtakniti, vteči, vtisniti, vvesti, vživati.“

T. Kaj piše o predlogu *u-*?

U. „**U** popolnoma različen od predloga *v* — v sestavah, naznanja sploh spolnitev kacega djanja, bodi si odvzetje ali umanjšanje, ubeg ali ustavljenje, ali pa kak drug učinek in se vjema z nemškimi prednicami *ab-*, *ent-*, *er-*, *ver-*, *von-* ali z latinskimi *ab-*, *de-*, *per-*: učesniti, ubogati, ugoteti, ukratiti, ulomiti, umanjšati, unesti, upeljati, ustaviti, uteči — učakati, ubiti, ubrati, ugasniti, ugoditi, ugonobiti, ujasniti se, ukrotiti, umreti, upehati, uprašiti, usehniti, ustrašiti se, ustreliti, uštetiti se, utolažiti, utoniti, utruditi.“

T. In kaj se bere o sestavi z *vs-*?

U. „**Vz**, pred terdimi soglasniki *vs* (= nemšk. emp or-, a u f-, lat. ex) poménja vselej mér djavnosti na kviško; v ljudski rabi se mu je včasih *v*, včasih *z* odbrusil: vzhajati, vzdigniti, vzdržati, vskipeti, vzeti — zbuditi (m. vzbuditi), vstati (m. vzstati), vstopiti se (m. vzstopiti), zleteti (m. vzleteti)“.

Treba je tudi, da se učencem v mnogo zgledih pokaže, kako se rabijo v nemškem nedoločivni številniki: malo, veliko, nekoliko, kajti to prizadeva Slovencem veliko težave, ker se ti številniki v nemškem in slovenskem popolnoma različno porabljajejo.

(Dalje prih.)

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XLII.

T. Da se sestava s predlogi more spoznati, je poprej treba vediti, kaj pomenijo predlogi posamesno; v ta namen pogledjva v Janežičevo slovnico (1863) in beri, kar je ondi brati o sestavah z *v-*, *u-*, in *vs-*!

U. „**V** (= nemšk. ein —, hinein —, lat. in) pomenja devanje ali prestavljanje iz kraja v kraj, posebno v znotranji del in se loči od neločljivih predlogov *u* — in *vs* —: včlovečiti se, vdelati, vdeti, vdihniti, vdolbsti, vgnati, vgrizniti, vgnjezditi se, vkuhati se, vliti, vložiti, vpeljati, vpiliti, vpisati, vplesti, vpreti se, vrezati, vriniti, vsaditi, vvesti se, vsiliti se, vstaviti, vstopiti, vtakniti, vteči, vtisniti, vvesti, vživati.“

T. Kaj piše o predlogu *u-*?

U. „**U** popolnoma različen od predloga *v* — v sestavah, naznanja sploh spolnitev kacega djanja, bodi si odvzetje ali umanjšanje, ubeg ali ustavljenje, ali pa kak drug učinek in se vjema z nemškimi prednicami *ab-*, *ent-*, *er-*, *ver-*, *von-* ali z latinskimi *ab-*, *de-*, *per-*: učesniti, ubogati, ugoteti, ukratiti, ulomiti, umanjšati, unesti, upeljati, ustaviti, uteči — učakati, ubiti, ubrati, ugasniti, ugoditi, ugonobiti, ujasniti se, ukrotiti, umreti, upehati, uprašiti, usehniti, ustrašiti se, ustreliti, uštetiti se, utolažiti, utoniti, utruditi.“

T. In kaj se bere o sestavi z *vs-*?

U. „**Vz**, pred terdimi soglasniki *vs* (= nemšk. emp or-, a u f-, lat. ex) poménja vselej mér djavnosti na kviško; v ljudski rabi se mu je včasih *v*, včasih *z* odbrusil: vzhajati, vzdigniti, vzdržati, vskipeti, vzeti — zbuditi (m. vzbuditi), vstati (m. vzstati), vstopiti se (m. vzstopiti), zleteti (m. vzleteti)“.

T. Po teh in unih pravilih ti ne bo pretežko razsoditi, kdaj se ima *v* - in kdaj *u* - pisati, dasiravno je časi dvomno, in kakor Janežič sam pravi: „Včasih je težko razločno dognati, kedaj bi trebalo pisati *v*, kedaj *u* v zloženih besedah, ker so se take besedice s časom zelo obrusile“.

U. Da se pa doseže edinost in pravoslednost v pisavi, se hočem ravnati po Metelkovih pravilih, ker se po njih smem precej prosto gibati in, kakor si mislim, pisati v toliko glagolih sedaj *v* sedaj *u*.

T. Res je, da se sme časi pisati zdaj *to*, zdaj *uno*, kakor si človek misli; vendar si posebej o teh predlogih pomni še tole: *v* in *u* sta bila v stsl. samostojna ali ločljiva, in sicer *v'* (in) s terdim polglasnikom ali jerom *) (kakor *s'* in *k'*) in z naslednjim toživnim — na vprašanje *kje?* — in *u* (apud) z rodivnim sklonom, kakor ga imajo še sedaj, p. Čehi, Hrvatje i. dr. Mi Slovenci smo ga v tem pomenu zgubili in ravimo namesti njega *v* ali *pri* s skazavnim. V sestavah se vjema *u* velikrat z gerškim *a*- (privativum), in tako se da razlagati nektera beseda, p.: ubog, ubožen, ubožnost, ubožati — ravno nasprot besedam: Bog, bogat, bogastvo, obogateti; uima (calamitas, Wetterschade am Getreide) iz *u* in imem; utek (Eintrag der Weber) iz *u* in tkati, kar se potke, pri tkanji pogubi, po moji misli, v pomenu *ver-*, *ent-*, sicer bi se moglo pisati vtkek, kar se umes vtke ali s tem pridobi. Tako tudi ušteti se (im Zählen einen Fehler begehen, sich verzählen), upeči se (sich einbacken, d. i. an Grösse verlieren), ustaviti (einstellen, d. i. abstellen, zum Stehen bringen, hemmen) itd.

U. Ravno ta beseda se tolikanj različno piše in bere simtertje: *vstav*, *vstava*, *vstaviti*, *vstanoviti* in *ustav*, *ustava*, *ustaviti*, *ustanoviti* — kako je to?

T. *Vstati* je prav za prav nam. *vzstati* — torej pišem

---

*) V stari cirilski azbuki ste bile dve pismeni za dvojni polglasnik, ktere smo v novi abecedi zgubili. Metelko je hotel vsaj eno vpeljati, pa se ni dalo. Ker lastnih znamenj ni v sedanji pisavi, sem znamval doslej, razun nekterih tujih pogreškov, terdi polglasnik *z'* - ker ravna čerta kaže terdobo sama po sebi — in mehki *z'* - ker se uda in svojega pismena nekako oklene. — V slovnicaah se uni imenuje jer, ta pa jerek. Učeni slovanski in nemški jezikoslovci znamvajo jer *z'* in jerek *z'*, časih jer *z'* in jerek *z''*; ali pa, kakor Miklošič in mnogi drugi: jer *z u* in jerek *z i*. — Taka se nam godi, ker smo pravo znamnje zgubili!

vselej raji *v* - (v pomenu lat. *in*, nemšk. *ein*, *an* ali *auf* —): vstav (*institutum*), vstava, vstanova (*institutio*), vstanoviti, ker ustava pomeni to, kar odstava, odprava. Smešno je pač brati tolikrat v knjigah in v pismih utisk, upliv v pomenu *Ein*-druck, *Einfluss*, kar vendar pomeni le *Abdruck*, *Abfluss*! Pisati se mora vsled danih pravil vtis, vtisk (*Eindruck*), vliv, vpliv, vték ali vtok (*Einfluss*), kakor vhod, vstop (*Eintritt*), uhod, ustop (*Ab-* oder *Rücktritt*); vvod, vpeljava (*Einleitung*) in uvod, upeljava (*odvod*, *odpeljava*, *Ableitung*); viti ali bolje vniti (*intrare*) in uiti (*evadere*). Tako tudi vneti in vžgati (*incendere*) in vžigati — ker so glagoli z *v* lahko doveršivni in nedoveršivni; vzeti — ker iz *vz* in jeti, jamem; vspéh ali vzpéh iz *vz* in peh ali speh, kakor vzhod (*Aufgang*), vstop (*Auftritt*), vžrok, vrok iz *vz* in rok, reči (vročen, vrok *incantamentum*). Iz tega vzroka pišem celo *vzor*, zgled m. *vz*-gled, raji kot *uzor*, ker se mi zdi razlaga iz *vzirati* — *vz*zirati (*auf* — *emporblicken zum Vorbild*, *Muster*, torej *Ideal*), ne pa iz *uzirati* se (*absehen*, *wegblicken*). Tako bi se morebiti dalo ločiti *vdati* se komu (*vdan*, *vdanost*) in *udati* koga ali kaj; *vstreči* komu in *ustreči* ali *prestreči* koga; *vbrati* v kaj in *ubrati* ali *pobegniti* t. j. potegniti jo *vpirati* se v kaj in *upirati* ali *opirati* se (*upor*, *opor*) komu ali zoper koga; *prevdariti*, *precpiti*, *vprašati* (iz *vprosil*, *interrogare*), *vdeležiti* se, *vjeti* (*eingefangen*) itd. — Časi se predlog *v* kar potegne k naslednji besedi in sklene z njo: *vravnati*, *vrediti* (v red deti ali djati) *vnemaren*, *vkup*, *vselej* (iz *ves*, *vsa*, *vse*), *vprek*, *vsled*, *vpričo*, *vnovič*, *vedno* (*v* - edno ali jedno).

U. Stoj stoj — in nikar me ne vpregaj in ne vklepaj tako! Ti pač ne pomisliš, kako zlata je prostost in svoboda! Nikar me torej ne vpeljaj v skušnjava!

XLIII.

U. Ker se *v'* $\approx$ *jerom* vjema s predlogom *s'* ali $\approx$ po nekdanji pisavi, in ker ravno o sostavah govoriva, — zakaj pišejo eni nekaj časa že *sestava*, *sestaviti*, *seglasnik*, *seroden* itd.? Vajen sem bil doslej le pisati *sostava*, *sostaviti*, *soglasnik*, *soroden*; — kateri razloček je v tem?

T. Res je razloček in prav bi bilo, da ga delajmo. Predlog *s* ali $\approx$ se rabi zdaj v dvojnem pomenu — kaj ne?

U. V samostojni rabi, kakor tudi v sostavi, kaže *s*, $\approx$

a) zvezo ali združbo ter se vjema z lat. *cum* in nemšk. *mit*, *sammt*, *zusammen*-; in b) kaže ločitev ali razdruženje od zgoraj na vdol ter je lat. *de*, nemšk. *von*, *ab*, *herab*.

T. V prvem pomenu se sklanja s storivnim ali druživnim: z bratom, s sestro, z oslom, s konjem itd.; v drugem pa z rodivnim: s hriba, z gore, s konja, z osla itd.

U. Sej sva se o tem že menila, da se v nekterih zadevah in nekterih slovanskih jezikih piše tudi *se*, *sa*, *so* itd.

T. V južnih slovanskih se piše *sa*, *so*, v severnih *se* brez razločka; ker *se* pa slovensčina vjema bolj z južnimi, torej je bolje, da pišemo *so*-, ne pa *se*-.

U. Kako je bilo v staroslovensčini?

T. V stsl. se je pisalo, kakor sem že povedal, z *je-rom* in *je-r* je po razlaganji učenih jezikoslovcev srednji glasnik med *o* in *u*; po tem se spet kaže, da je bolje pisati *so* mimo *se*! Res se v nekterih sestavah v stsl. najde nosnik (*a*) namesti jera (*ū*), torej so mislili eni, da bi bilo prav delati razloček ter pisati v novoslov. tiste besede, v katerih je stsl. nosnik (*a*, *ó*) s *so*, une pa *se*. Toda ta razloček ne velja, ker skorej vsaka teh besedi se najde zdaj z nosnikom zdaj z jerom pisana (sosed, soprenik, soprug ali soprog itd. vid. Miklos.), in vidi se iz tega, da se tudi nekdam ta razloček ni delal v tej zadevi.

U. Ktere misli si torej ti v tej reči? kako čem pisati?

T. Večkrat sem že omenil, da novoslovensčina prijetno sklepa in razodéva terdobo severo — in mehko jugoslovanskih jezikov: — tako sklepa in strinja tudi obeh pismene oblike. Ker torej *s* ali *z* pomeni a) *cum*, *mit*, in b) *de*, *von* v samostojni rabi, — zakaj bi se ta razloček ne ohranil tudi v sestavi, da bi se pisalo: *sostaviti* (*componere*) in *sestaviti* (*de-* ali *disponere*, v slov. tudi *raz*), *sobrat* (*colligere*) in *sebrati* (*e-*, *de-seligere*), *soglasen* (*consonus*, *harmonisch*) in *seglasen* (*dissonus*, *disharmonisch*), *soroden* (*cognatus*, *consanguineus*, *verwandt*) in *seroden* (*degener*, *ausgeartet*), *sognati* (*compellere*, *cogere*) in *segnati* (*de-*, *expellere*), *sezuti* (*exuere*) itd.

U. Prav tako; sicer bi se ne smelo pisati: Konj se brani s krepko nogo, lev in tigra sò zobmi, orel s kreplji, sova s kljunom, gad sò strupom, bik z rogmi!